

FELSEFE DÜNYASI

2021/ KIŞ/WINTER Sayı/Issue: 74

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim
üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe
Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin
doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında
yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's
Index ve TÜBİTAK ULAKBİM/TR DİZİN tarafından
dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is
published biannually. It is indexed by Philosopher's
Index and TUBITAK ULAKBİM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Muhammed Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Dr. Nihat Durmaz (Bartın Üniversitesi)

Dr. Kenan Tekin (Yalova Üniversitesi)

Dil Editörleri/Language Editors

Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi)

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)

Abdüssamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Hatice Keskin (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Fiyatı/Price: 100,00 TL

Basım Tarihi : Aralık 2021, 500 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 231 54 40

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Bizim Büro Matbaacılık
Zübeyde Hanım Mahallesi Sanayi 1. Cd. &, Sedef
Sk. 6/1, 06070 İskitler-Altındağ / ANKARA

Tel: 0(312) 229 99 28

Kitap Tanıtımı: HİKMETİN İZİNDE BİR FİZİKÇİ: SCHRÖDİNGER VE ANLAM KRİZİ*

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 74, Kış 2021, ss. 313-318.

Geliş Tarihi: 23.07.2021 | Kabul Tarihi: 09.12.2021

Mehmet Zahit SEZER**

Schrödinger'in 1948 ve 1950 yıllarında "Nature and the Greeks / Doğa ve Yunanlılar" ve "Science and Humanism / Bilim ve Hümanizm" başlıkları ile sunduğu kamuya açık ders dizilerinin makale formatına çevrilmiş metinleri bir araya getirilerek Cambridge University Press tarafından Roger Penrose'un önsözü ile 1996 yılında yayımlanmış ve eser Aynur Başpınar tarafından 2020 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Biz bu yazıda Schrödinger'in her iki metnini gaye ve önermesini tespit ederek tasvir etmeyi ve ilaveten spekülatif değerlendirmelerle ikincil okumaya tabi tutmayı hedeflemekteyiz. Söz konusu değerlendirmeler, yazının başlığının da işaret ettiği üzere, Schrödinger'in çağdaş bilimsel birikimi "hayatın anlamı" araştırmasının bir uzantısı olarak konumlandırma refleksine odaklanmakta ve bunun, varlık ve bilgide birlik idraki anlamında bir hikmet arayışı olduğunu savunmaktadır.

Schrödinger kuantum fiziğine yaptığı katkılarla bilinen, yirminci yüzyılın önde gelen fizikçilerinden biridir. Fakat onun "Doğa ve Yunanlılar" ile "Bilim ve Hümanizm" yazılarına bakılırsa ilgi alanının fiziğin ötesine taşıdığı görülebilir. Bu yazılarında ontolojik, epistemolojik ve hatta metafizik uzanımları olan meseleleri irdeler ki söz konusu irdemenin "hayatın anlamı" sorunu ile irtibatlı olduğu açıktır. "Nereden gelip nereye gittiğimiz sorusuna" der Schrödinger, "cevap arayabileceğimiz yegâne yer içinde bulunduğumuz bu çevredir; bilim, öğrenme ve bilgi, insanın her türlü tinsel çabasının

* Erwin Schrödinger. Doğa ve Yunanlar & Bilim ve Hümanizm. Çeviren: Aynur Başpınar. İstanbul: Babil Kitap, 2020. 188 sayfa. ISBN: 9786050601138.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi, ORCID: 0000-0003-2432-5160, e-mail: zahitsezer@marun.edu.tr

gerçek kaynağıdır.” (s. 128) İşin ilginç yanı ise bu arayışın hem öznesinin hem de nesnesinin bizzat insan olmasıdır. Öyle ki evren insan üzerinden kendini bilmeye çalışıyor gibidir. Bu sebeple Schrödinger insanlığın evrensel hikmet mirasına atıf yapmayı da ihmal etmez. Ona göre Plotinos “Peki ya biz, tam olarak kimiz?” diye sorarken ya da Delphi tanrısı “Kendini tanı!” buyururken bu hakikatten başkasına dikkat çekmiyordu. (s. 128) Her ne kadar Schrödinger bu konulara küçük dokunuşlar yapıp geçiyor olsa da onun temel iddialarının gerçekten anlaşılabilmesi, zihninin en derinlerinde sağlam bir yer edinmiş bu sorgulama ve arayışlar göz ardı edildiğinde mümkün değildir. Buna binaen kitabın izini sürdüğü sorulara, cevaplara ve önermelere geçmeden önce, yukarıda işaret ettiğimiz zihniyet dünyasına dair müstakil bir paragraf kaleme almak yerinde olacaktır.

Bilimin değeri nedir? Bilimsel bilgi haznemizin kendinde bir değeri var mıdır? Pratikte teknik ve teknolojik ilerleme olarak taayyün etmesine bakarak -ki pratikte herhangi bir faydayı haiz olmayan Astrofizik, kozmoloji ve jeofiziğin bazı alt dalları gibi doğa bilimleri de yok değildir- bilimin değeri “pratik faydadır” diyebilir miyiz? Peki bilimin pratik faydasından hareketle, günlük hayatta kolaylaştırdığı şeyleri de göz önünde bulundurarak, bilimin değerinin insanlığa mutluluk getirmesi olduğunu söylemek mümkün müdür? Schrödinger’e göre ne yazık ki bu sorulara olumlu cevap veremeyiz. (s. 126) Bilimsel bilgiyi, insanlığın bilgi kümesindeki herhangi bir bilgi bütününden değerli kılacak özgün bir cihet yok gözükmektedir. (s. 127-128) O halde tüm bunlara anlam ve değer katacak başka bir ilke aramak gerekir. Bu ilkeye en iyi işaret eden ise mürşit ile müridi arasında geçen şu konuşma olsa gerektir; mürit, mürşidine sorar: “Hak Teala’ya tek bir soru sorabilecek olsanız, ne sorardınız”, mürşit tereddütsüz “insan nedir” der ve şaşırın müridi için ekler “zira varlık dairesinde soru da insandır cevap da.” Aynı mefhumu Schrödinger şu sözleri ile dile getirir: “Sınırlı bir alanda uzman bir grup tarafından elde edilen bilgilerin kendi içinde hiçbir değeri yoktur; bu bilgiler ancak bilgi kümesindeki diğer bilgilerle bir araya gelmesi ve bu sayede kadim “kimiz?” sorusuna bir katkı yapması ile bir değere sahip olabilir.” (s. 129) Schrödinger bu sözleri ile aynı zamanda bilgide “birlik” ve “bütünlük” ihtiyacına dikkat çekmektedir ki “birlik” ve “bütünlük” idrakinin metafizik bir ilgiye delalet ettiği düşünülebilir.

Schrödinger’in düşünce dünyasının dayandığı temelleri gösteren yukarıdaki ifadeler, kısmen bağımsız sayılabilecek iki bölümden müteşekkil eserin içerdiği alt iddialar sunulduğunda daha anlamlı hale gelecektir. Bu sebeple iki bölümü de gaye ve önermelerini çıkarmak sureti ile, içeriği ifşa etmeyi sağlayacak birtakım sorular eşliğinde ele almalıyız. Her türlü insani

etkinliğin bir gayeyi içkin olduğu göz önüne alındığında ilk olarak “yazarın gayesi nedir” sorusu belirir. Gaye aynı zamanda iddiayı taşıyan zemine tekabül edeceği için temel önermeye de delalet edecektir. Bu sebeple ikinci sorunun “temel önerme nedir” şeklinde tayin edilmesi isabetli olur. Yoruma imkân veren üçüncü ve son soru olarak “bilim felsefesi/tarihi açısından yazar ve iddiası nerede duruyor, bize ne ifade edebilir” sorusunu seçebiliriz. Bu sorular sayesinde kitaba dair özet kabilinden aktarılacak bilgiler, bir değerlendirmeye elverecek şekilde düzenlenme imkânı bulmuş olacaktır.

Kitabın iki ana bölümünden birincisi “Doğa ve Yunanlar” başlığını taşımaktadır ve bu konuya hasredilmiş dört oturumluk bir ders dizisi neticesinde vücuda gelmiştir. Yedi alt bölümden oluşan bu kısımda yazarın genel gayesi birinci alt bölümde kendini göstermektedir ve yazar adeta şöyle diyor gibidir: Yirminci yüzyılda, bir fizikçi olarak Antik Yunan’daki felsefe-bilim mirası ile ilgilenmek gerektiğini düşünüyorum ve bunu size ispatlayabilirim. Ağırlıklı olarak birinci alt bölümün içeriğini belirlemiş olsa da söz konusu gaye kendisini yedinci alt bölüme kadar farklı seviyelerde daima hissettirir. Antik düşünce bugüne ne söyleyebilir? Schrödinger Antik Yunan’da bu soruya cevap olabilecek özelliklerin izini sürer. Bu bağlamda iki hususa dikkat çeker. Birincisi, Antik Yunan günümüzle kıyaslanamayacak derecede gelişmiş bir bilgi sistemi ve spekülasyona sahiptir. Bu sayede orada, akıl ve kalp arasındaki her türlü ayrımı aşmış ve varlığa dair tüm soruların cevaplarının kendisinde toplandığı bilginler var olabilmıştır. Bu durum tıpkı bir öğrencinin varlığın yapıtaşı, yeryüzünün şekli, iyi ve kötünün doğası, Tanrı ve ilahi varlıklar, ruhun ölümsüzlüğü, öte dünya vb. bütün konularda aradığı cevapları tek bir kişide bulması gibidir. Ona göre bugünün dünyasına son derece uzak olan Antik Yunan bilgi tasavvuru, bölünmüş ve birlik idealini kaybetmiş zihinlerimizin ihyası için tevarüs edilmesi gereken başat özelliğe tekabül eder. (s. 29-30) Schrödinger’in dikkat çektiği ikinci husus ise, aynı zamanda onun temel gayesini şekillendiren saik olduğu söylenebilecek modern fiziğin yirminci yüzyıl itibari ile girmiş olduğu krizdir. Yüzyılın başlarında, Kuantum fiziği ve görelilik teorisi gibi yenilikler doğa bilimini birtakım açmazlara sürüklemiş görünmektedir. Halihazırda çağdaş doğa biliminin içine düştüğü krizi aşma noktasında iki bin küsur yıl önceki doğa biliminin ne gibi bir rolü olabilir? Birinci bölümün son alt bölümü olan yedinci bölümde Schrödinger bu soruya cevap vererek birinci alt bölümde Antik Yunan düşüncesine dönmenin gerekliliğini desteklerken dikkatleri çektiği ikinci hususun zihni sevk ettiği bir soruyu izale etmiş olur: “İnsanoğlunun serüveniyle sınırlı yaşamımız en fazla yarım milyon yıllık bir geçmişe sahip. Bildiğimiz her şeyden beklenebilecek en uzun süreylese,

kendi gezegenimizle sınırlı olarak, birkaç milyon yıl daha fazladır. Bütün bunlar, bu zamana kadar elde ettiğimiz hiçbir düşüncenin gereksiz olmadığını hissetmek için yeterli bir nedendir.” (s. 115)

Peki gaye ve önermesi yukarıda sunulduğu haliyle tasvir edilebilecek birinci ana bölüm felsefe-bilim tarihi açısından nasıl değerlendirilebilir? Öyle anlaşılıyor ki yirminci yüzyılda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra aydınlanmacı değerlerin iyiden iyiye sarsılmasıyla birlikte Avrupa'nın yadsınamaz şekilde yüz yüze kaldığı anlam sorunu, doğa biliminin yaklaşık aynı dönemde ortaya çıkan krizi ile birleşerek Schrödinger'in zihninde bir araya geliyordu. Bu durumda Schrödinger'in döneminin önde gelen bir fizikçisi olarak zihninde bir araya gelen ve fakat dışta da çok ciddi yansımaları bulunan bu iki yönlü problemin, kendi uzmanlığına bakan tarafına yöneldiğini düşünmek akla uzak olmasa gerektir: Doğa biliminin kuantum fiziğiyle beraber girdiği yeni sürecin meydana getirdiği sorunları çözmek. Avrupa'nın kolektif hafızasında Schrödinger'e bu sorunlarla yüzleşme gücünü verecek bir bilim miti eksik değil gibi görünmektedir. Bu mite göre modern bilimin kurucuları, geçirdikleri karanlık Orta Çağ'ı atlayıp kemaline ve kurumsal kimliğine kendi ellerinde kavuşacak olan Antik Yunan bilim idealini diriltmişlerdi. Schrödinger bu kurucuların var ettiği modern bilim geleneğinin organik bir parçası kabul edildiği taktirde, kendisinin büyüklerinin tecrübesinden kendisine dersler çıkararak bir çocuk misali, yirminci yüzyıl doğa bilimi kriziyle yüzleşmek için Antik Yunan'ı yeni sorunlar nokta-i nazarından tekrar inceleme teklifinde bulunmasından doğal ne olabilirdi? Bizce hem Schrödinger'i harekete geçiren saikin hem de felsefe-bilim tarihi içerisinde onu önemli kılan özelliklerden birinin mevzubahis durum olduğu düşünülebilir.

Kitabın “kısmen bağımsız” iki ana bölümden oluştuğu ifade edilmişti. Müstakil olarak ele alınmasının önünde engel olmayan bu iki yazı arasındaki kısmi bağıntı, yukarıda sözünü ettiğimiz yirminci yüzyıl Avrupa'sının iki yönlü problemi (anlam ve doğa bilimi krizi) üzerinden tesis edilebilir. “Doğa ve Yunanlar” başlıklı ilk kısım, yani birinci ana bölüm Schrödinger'in modern fiziğin girdiği krizi müsellemler kabul edip çözüm noktasında Antik Yunan'a işaret ettiği bir yazıya tekabül ediyordu. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ilk kısmın, Schrödinger'in zihninde bir araya gelen iki sorundan ilkinin, yani doğa bilimi krizi hakkındaki bir imal-i fikrin neticesi olarak görülmesi mümkündür. Diğer bir ifade ile o bu bölümde bir fizikçi ve fizik tarihçisi olması itibari ile inşai bir çalışmaya imza atmıştır. Fakat, yazının girişinde ifade ettiğimiz üzere, onun ilgileri fiziğin sınırlarını oldukça aşılıyor gözükmektedir. Bu durumda Schrödinger'in dönemindeki doğa bilimi

krizini ele alıp anlam krizini göz ardı etmiş bir filozof olduğunu söylemek çelişik olacaktır. Görünen o ki Schrödinger birinci bölümün yarı hacmindeki bu ikinci ana bölümde, yani “Bilim ve Hümanizm” bölümünde sözünü ettiğimiz “anlam” krizini masaya yatırıyor. Bunu yaparken fizikçi kimliğinin üstüne çıkıp filozofluk gömleğini kuşanması gerektiğinin farkında olsa da tüm bunları fizikte kazandığı bilim nosyonunu azami ölçüde ihsas ettirerek ortaya koyuyor ve söze şöyle başlıyor: “Burada anlattıklarım, bilimsel çabaya nasıl baktığıma bir örnek olarak algılsın; insanın, insanlık durumunu kavrama çabasının kurucu bir parçası olarak bilim.” (s. 123)

Schrödinger ikinci ana bölümün girişinde gayesini açıkça yazar; fiziğin o dönemdeki durumunu, yirminci yüzyılda aşamalı olarak geliştiği haliyle anlatmayı hedeflemiştir. (s. 123) Bu sebeple ikinci bölümün neredeyse tamamında dönemin fiziğine taalluk eden teknik hususları ve kuantum ile doğa biliminde meydana gelen kavrayış değişikliğini mümkün olduğu kadar basitleştirerek sunmaya çalışmıştır. Fakat sözünü ettiğimiz anlam krizine bir çıkış arayışı olma vasfını bölümün başındaki kısa ama özlü alt bölümde kazanır. “Bilimin Hayatımızdaki Tinsel Etkisi” başlıklı bu alt bölümde, girişte bir açıdan üzerinde durduğumuz bilimsel bilginin değeri mevzubahis edilir. (s. 125-140) Bu bağlamda ikinci ana bölümde temel iddia olarak temayüz eden önerme “Doğa bilimi haddizatında anlam krizine ilişkin bir çözüm içermektedir” şeklinde formüle edilebilir. Teknik içeriğin ağırlıkta olduğu orta kısımlarla birlikte bu bölümün de birinci ana bölümde olduğu gibi giriş ve sonuç itibarı ile son derece bütünlüklü bir yapı arz ettiği söylenebilir. Zira girişte bilimsel bilginin değerini tartışır ve “insanın anlamı” sorununa katkı yaptığı ölçüde bir değeri haiz olabileceğini ifade eder. Anlam krizi tartışmanın kalkış noktasını teşkil ediyor gözükür. Tartışmanın nihayete erdiği nokta ise oldukça manidardır: İnsanın özgürlüğü problemi. Açıktır ki insanın anlamı sorunu özgürlük problemi ile yakından irtibatlıdır. Bu sebeple Schrödinger ana bölümün sonunda özgürlük problemi ile kuantum teorisi arasındaki ilişkiye dikkat çeker: “Kesin sonuç, Kuantum fiziğinin özgür irade problemi ile herhangi bir ilgisinin olmadığıdır. Fiziksel nedensellik kavramındaki muhtemel bir değişikliği etik üzerinde hiçbir etkisi olamaz.” (s. 187)

İkinci ana bölümden hareketle Schrödinger’in Batı felsefesi söz konusu olduğunda nasıl konumlandırılabilceği sorusuna gelecek olursak, bir fizikçi olarak anlam ve değer sorununun kasıp kavurduğu yirminci yüzyıl Avrupa’sında, doğrudan bu soruna eğilen Heidegger, Bergson, Whitehead, James, gibi filozoflara kıyasla tartışmanın nispeten periferisinde kalmış olarak görülebilir; ve fakat kendi uzmanlığı içerisinde tartışmaya anlamlı katkılarda bulunduğu da düşünülebilir. Örneğin, o dönemde doğa biliminde meydana

gelen gelişmelere paralel şekilde bir “belirlenimsizlik” meselesi gündeme gelir. Schrödinger’in de ismine atfı yaptığı Alman fizikçi Pascual Jordan belirlenimsizlikten hareketle özgür irade ve dolayısı ile etik için bir zemin arayışına girer. (s. 178-183) Bu noktada önde gelen bir doğa bilimi araştırmacısı olarak Schrödinger, alandaki yetkinliğine dayanarak bu gibi iddiaları değerlendirmiş, eleştirmiş ve böylece anlam-değer krizine bir açıdan dahil hale gelmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Son olarak Schrödinger’in üslubunun, bir inşa denemesi olarak okunabilecek yazıları ile gayet uyumlu olduğu ifade edilmelidir. İnşai bir metnin sahip olması gereken ikna edici dil onun her iki yazısında da son derece başarılı bir şekilde kullanılmış ve metnin Türkçe tercümesi bu vasfı son derece yetkin bir biçimde dilimize aktarmayı başarmıştır. İlk yazının birinci alt bölümünde zikredilen bir husus son alt bölümde tekrar gündeme alınmış ve yazıdaki bütünlük gösterilmiştir. Söz gelimi birinci alt bölümde Antik Yunan düşüncesinden çağdaş doğa biliminin sorunlarına çözüm bulma noktasında istifade edilebileceği dile getirildikten sonra oluşabilecek mukadder soru, yedinci alt bölümde insanlık tecrübesinin son derece az olan birikimine atıfla hiçbir tarihi tecrübenin ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanarak izale edilmiştir. Benzer iç tutarlılık ve bütünlük ikinci ana bölüm için de söz konusudur. Bilimsel bilginin değeri ve insanın anlamı üzerinden başlayan bölüm özgürlük problemindeki yansımaları ele alınarak bitirilmiştir ki burada giriş ve sonuç arasındaki konusal irtibat göz önünde bulundurulduğunda, özgürlük probleminin insanın anlamı sorununun öncelikli ve esaslı bir uzantısı olduğu imasının bulunduğu hükmetmek akla uzak olmasa gerektir.

Kaynakça

- Erwin Schrödinger. *Doğa ve Yunanlar & Bilim ve Hümanizm*. Çeviren Aynur Başpınar. İstanbul: Babil Kitap, 2020.